

О. І. Вовк

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ПРО М. І. КОСТОМАРОВА В ХАРКОВІ ТА УКРАЇНІ

У статті висвітлюються заходи зі вшанування пам'яті про видатного історика, випускника Харківського університету М.І. Костомарова (1817–1885). Основну увагу сконцентровано довкола подій, що мали місце в Україні (і, зокрема, в Харкові) протягом другої половини ХІХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: Микола Костомаров, Харків, Україна, комеморація.

Микола Іванович Костомаров (1817–1885) є однією зі знакових постатей у вітчизняній історичній науці та історії України взагалі. Науковий та суспільний інтерес до цієї особистості був неоднорідним, так само як неоднозначним було ставлення до нього на тих чи інших етапах розвитку соціуму. Відповідним чином це позначалося і на масштабах та способах комеморації.

Відомий костомарознавець Ю.А. Пінчук пропонував розділяти акції, пов'язані з увічненням пам'яті про М.І. Костомарова, на три групи. До першої групи можна віднести академічні заходи: підготовку й публікацію наукових праць, захист дисертацій, присвячених М.І. Костомарову. Друга група об'єднує науково-популярні, культурно-освітні та просвітницькі заходи, серед яких – перевидання його творів, проведення тематичних наукових форумів, читання популярних лекцій, виступи на тематичних зборах і в засобах масової інформації. Третя група охоплює меморіальні заходи, як-то: відзначення дат, пов'язаних з М.І. Костомаровим, започаткування іменних стипендій та премій, номінування урбанонімів, випуск ювілейних знаків поштової оплати, створення пам'яток монументального мистецтва тощо [20, с. 578–579].

Проблема історіографічного вивчення доробку вітчизняних і закордонних костомарознавців неодноразово порушувалася в

літературі. Цій темі присвячені численні публікації реєстраційного, аналітичного і синтетичного рівнів [Див., наприклад: 2; 14; 31 та ін.]. Тому в межах даної статті переважну увагу буде зосереджено на висвітленні культурно-освітніх та меморіальних заходів, що були спрямовані на увічнення пам'яті про М.І. Костомарова. Переважна увага буде надаватися комеморативним практикам, що мали місце в Україні та, в першу чергу, в Харкові. Проте, зважаючи на біографію М.І. Костомарова та його близькість як до України, так і до Росії, не будуть обійдені увагою й ті події, що відбулися за межами української території, і в яких брали участь наші співвітчизники.

Вшанування заслуг Миколи Костомарова як видатного вченого, громадського діяча і письменника відбувалося ще за його життя. Наприклад, у 1873 р. було відзначено 35-річчя виходу його першого твору – п'єси «Сава Чалий» (опублікована у 1838 р. у типографії Харківського університету). До ювілею було підготовлено «Альбом в память тридцатипятилетней литературной деятельности Николая Ивановича Костомарова». Оздоблений сріблом альбом був виготовлений за ескізом художника М.М. Ге – земляка, давнього і доброго знайомого Миколи Івановича, автора низки його портретів. Альбом являв собою підбірку фотографій друзів і шанувальників М.І. Костомарова, серед яких були письменник, культурний і громадсько-політичний діяч П.О. Куліш, історик, перший видавець і редактор часопису «Киевская старина» Ф.Г. Лебединцев та чимало інших українців [30, с. 18–19].

Також у літературі можна знайти інформацію про те, що у 1869 р. стараннями українофілів, які входили до складу Комісії з найменувань вулиць, кілька київських урбанонімів у неявній формі були номіновані на честь провідників Кирило-Мефодіївського братства. Зокрема, пам'ять про М.І. Костомарова, П.О. Куліша та Т.Г. Шевченка була увічнена у назвах вулиць Микільсько-Ботанічної, Паньківської і Тарасівської, що знаходяться неподалік будівлі Київського університету [5, с. 135]. Вулиці з цими назвами і сьогодні існують у топонімічній системі Києва. Втім, сучасними дослідниками вищенаведена версія про походження їхніх назв піддається критиці як недостовірна [Див. 15, с. 37–39].

Після кончини М.І. Костомарова було вжито заходів для того, щоб закарбувати його посмертний образ. Відомий живописець, уродженець Харківської губернії І.Ю. Рєпін написав портрет «Микола Іванович Костомаров на смертному одрі». Український художник О.Г. Слєпєтін зробив з покійного фотографію, а скульптор В.О. Беклемішев зняв посмертну маску [21, с. 202–203]. У похороні історика на Літераторських містках Волкового кладовища в Петербурзі брали участь депутації з Харкова, Києва, Одеси, Полтави та інших українських міст. На його могилу було покладено безліч вінків, в тому числі від професорів [1, с. 478] і студентів Харківського університету (з написом «Отцу украинской истории харьковская украинская молодежь»). Серед тих, хто виступив з прощальним словом, був Ф.К. Неслуховський – університетський товариш М.І. Костомарова [21, с. 204]. У 1889 р. на могилі було споруджено пам'ятник роботи К. Сетінсона.

Незабаром розпочалася робота зі збереження колекції книг і рукописних документів М.І. Костомарова, підготовка його спадщини до музеєфікації. Так, у 1894 р. його вдова передала до Київського університету 1425 книжок і 29 рукописів з бібліотеки вченого. Найбільшу частину склали історичні видання, монографії та джерела, довідкова література. Передані видання були надруковані українською, російською, болгарською, польською, чеською, хорватською, грецькою, латинською, французькою, італійською, англійською та німецькою мовами. В 1927 р. згідно з постановою Колегії НКО УРСР фундаментальна бібліотека Київського університету була передана до Всенародної бібліотеки України при Українській Академії наук (тепер – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського) [9, с. 156].

У 1888 р. письменник і педагог О.Ф. Селіванов подарував Харківському університету оригінали двох листів М.І. Костомарова. Дарувальник пропонував започаткувати при навчальному закладі «Костомарівський музей», подібно до того, як влаштовані у Петербурзі Пушкінський і Лермонтовський музеї [28, с. 166]. На необхідність улаштування в університетському музеї окремої «костомарівської вітрини» пізніше вказував відомий історик, ректор Харківського університету Д.І. Багалій [16, с. 219]. Однак ці задуми не були здійснені. Проте, у 1894 р. ім'я М.І. Костомарова було увіч-

нене на карті Харкова: рішенням міської думи одній з вулиць було надано назву «Костомарівська» [36, с. 146].

Втім, для будь-якого історика і літератора, напевне, найкращим пам'ятником можна вважати видання і перевидання його праць. Цей процес активно тривав ще за життя М.І. Костомарова і закономірно продовжився після його смерті. Виходили друком як публікації у періодиці та збірниках, так і окремі монографії та, навіть, багатотомники. Першим посмертним багатотомним виданням стали перекладені українською мовою «Історичні монографії», що протягом 1886–1895 рр. виходили друком у серії «Руська історична бібліотека» за редакції О.Г. Барвінського (Львів, Тернопіль, 1886–1895 рр.). Згодом А.Л. Костомарова (вдова історика) заповіла право видання його творів «Товариству для допомоги нужденним літераторам і вченим». Товариство опублікувало «Собрание сочинений Н.И. Костомарова» у 8 книгах, 21 томі (Санкт-Петербург, 1903–1905 рр.). Передбачалося, що отримані кошти мають стати підґрунтям для заснування двох стипендій при Харківському університеті, але цей проект не був втілений у життя [16, с. 218].

Протягом 1886–1917 рр. переважна більшість праць М.І. Костомарова виходила друком у Москві та Санкт-Петербурзі, а також за кордонами Російської імперії (зокрема, на теренах Галичини, що входила до Австро-Угорщини). На підросійській території України за весь цей час було видано лише дві книги: казку «Торба» (Харків, 1886 р.) та повість «Чернігівка. Бувальщина з другої половини XVII ст.» (Київ, 1908 р.) [Див. 2].

До певної міри таке становище можна пояснити цензурними обмеженнями, тим більше, що, за словами І.Я. Франка, видання монографій М.І. Костомарова має «особливо в Галичині статися підвалиною нового ширшого, народного, наукового і літературного руху» [Цит. за: 8, с. 49]. Проте факт залишається фактом: наприкінці XIX – на початку XX ст. на території Наддніпрянської України вдалося реалізувати лише невелику частину комеморативних акцій з-поміж усього запланованого. Д.І. Багалій під час виступу у березні 1911 р. у Воронежі на «Костомаровських днях», приурочених до 25-ї річниці смерті історика і літератора, пояснював це ментальними установками місцевої спільноти, яка швидко збуджується новими ідеями і так само швидко втрачає до них інтерес [16, с. 218].

Після 1917 р. дещо пожвавився процес публікації творів М.І. Костомарова на території Наддніпрянської України і водночас скоротився, а невдовзі і припинився, на західноукраїнських землях та в Росії [Див. 2]. Існує закономірна взаємозалежність між публікаторською активністю та тенденціями в історіографії, що мали місце в першій половині ХХ ст. Зокрема, у 1920-х – на початку 1930-х рр. відбувся процес переосмислення внеску М.І. Костомарова в історичну науку і практику історіописання з точки зору засадничих ідей українського національного руху й української національної історіографії. Він знайшов свою оцінку як політолог і громадський діяч, публіцист і полеміст. В цей час варто відзначити вихід збірників, виданих за редакцією М.С. Грушевського: «Науково-публіцистичні і полемічні писання Костомарова» (Київ, 1928 р.) та «Етнографічні писання Костомарова» (Київ, 1930 р.). Після 1930-х рр. процеси вивчення наукової і літературної спадщини М.І. Костомарова в Радянському Союзі значно загальмувалися, відповідно, припинилася і публікація його праць [Див. 2; 31].

Увага до постаті М.І. Костомарова зросла у 1967 р., коли під егідою ЮНЕСКО було відзначено 150-у річницю з дня його народження [30, с. 372]. Напередодні ювілею, 23 листопада 1966 р., літературознавець, лауреат Ленінської премії, член-кореспондент АН УРСР Є.С. Шабліовський виступив у Москві в Інституті історії АН СРСР з доповіддю «М.І. Костомаров і революційна ситуація 1859–1861 рр.». Вчений у своїй доповіді обґрунтував необхідність подолання вульгаризованого підходу до оцінки творчої спадщини М.І. Костомарова, яка мала місце упродовж попередніх років. В обговоренні взяли участь В.Г. Сарбей (Інститут історії АН УРСР), А.П. Смирнов, А.М. Станіславська (обидва – Інститут історії АН СРСР), П.С. Ткаченко (МДУ імені М. В. Ломоносова) та інші вчені. Голоувала на засіданні академік АН СРСР М.В. Нечкіна, яка відзначила необхідність глибокого вивчення творчого шляху М.І. Костомарова, адже без цього неможна скласти повну картину історії вітчизняної історичної науки та суспільно-політичного життя України ХІХ ст. [3].

З нагоди 150-річчя історика в Україні пройшла низка меморіальних заходів. 16 травня 1967 р. в Інституті історії АН УРСР відбулося ювілейне засідання Вченої ради, на якому була присутня

онука М.І. Костомарова Євдокія Тимофіївна Янкевич. Зі вступним словом до присутніх звернувся член-кореспондент АН УРСР І.О. Гуржій. Також були заслухані доповіді В.Г. Сарбея «Ставлення основоположників марксизму-ленінізму до творчої спадщини М.І. Костомарова», Є.С. Шаблювського «М.Г. Чернишевський і М.І. Костомаров» та Г.Я. Сергієнка «М.І. Костомаров і Кирило-Мефодіївське товариство» [35]. У п'ятому (травневому) випуску «Українського історичного журналу» було введено спеціальну рубрику «До 150-річчя з дня народження М.І. Костомарова». Тоді ж було видано двотомник літературних творів М.І. Костомарова, упорядкований Є.С. Шаблювським і В.С. Бородінім [11]. Публікація літературного спадку продовжувалася і в наступні два десятиліття, причому вихід відповідних книжок зазвичай припадав на ювілейні роки (1972 р. – 155-річчя, 1987 р. – 170-річчя та ін.) [2, с. 125–128].

З кінця 1980-х рр. почався якісно новий етап вивчення та популяризації творчої спадщини М.І. Костомарова. Значно поживався інтерес до нього як до історика. Почали виходити друком його історичні праці – як у формі окремих монографій («Исторические произведения. Автобиография» (Київ, 1989 р.), «Две русские народности» (Київ, Харків, 1991 р.), «Історія України в життєписах визначніших її діячів» (Київ, 1991 р.) та ін.), так і у вигляді публікацій у періодичній пресі [Див. 2].

У 1992 р. країна пишно відсвяткувала 175-ї річницю з дня народження М.І. Костомарова. В Академії наук України відбулося урочисте засідання Відділення історії, філософії і права. 8 травня 1992 р. Президія АН України запровадила академічну премію імені М.І. Костомарова за видатні наукові роботи в галузі історії та історичного джерелознавства. Перше вручення премії відбулося 3 березня 1993 р., її лауреатом став визнаний костомарознавець Ю.А. Пінчук. В наступні роки премію отримували А.С. Русяєва (1995 р.), Ю.І. Шаповал (1996 р.), Л.А. Дубровіна, О.П. Реєнт, О.П. Моця (усі – 1997 р.), О.Є. Лисенко, В.С. Чипко (обидва – 1998 р.), В.Ф. Солдатенко (2000 р.), Н.П. Барановська, Р.М. Ковалюк, І.Б. Матяш (усі – 2002 р.), М.Ф. Котляр, В.І. Франчук (обидва – 2004 р.), П.П. Толочко (2007 р.), О.С. Онищенко, Л.М. Яременко, С.В. Старовойт (усі – 2010 р.), О.Л. Копиленко, В.О. Цибань,

В.М. Яблонський (усі – 2013 р.), О.А. Бачинська, О.О. Ковалевська (обидві – 2016 р.) [13, с. 29; 25–27; 30, с. 375].

У квітні 1992 р. у стінах Харківського державного університету відбулася ювілейна наукова костюмарознавча конференція [18]. Незабаром естафету підхопили рівненські науковці: 13–14 травня 1992 р., на базі Рівненського державного педагогічного інституту та Рівненського державного інституту культури (тепер об'єднані у рамках Рівненського державного гуманітарного університету) проходила науково-практична конференція «Микола Костомаров і проблеми суспільного та культурного розвитку української нації» [12].

Тоді ж на будівлі Рівненського краєзнавчого музею (приміщення колишньої гімназії, де у 1844–1845 рр. викладав М.І. Костомаров), було встановлено меморіальну дошку [22]. Через кілька днів, 16 травня 1992 р. у продажу з'явилася поштова марка на честь ювілею М.І. Костомарова (художник – Б.С. Ілюхін) [30, с. 261]. В 1993 р. ім'я видатного історика, письменника і громадського діяча було надане Центральної бібліотеці Радянського району Києва (тепер – Шевченківського району).

Ще однією прикметою часу можна вважати те, що ювілейні заходи стали активно висвітлюватися у засобах масової інформації як журналістами, так і науковцями, котрі відправляли до періодичних видань свої дописи [Див., наприклад: 17; 38 та ін.]. Тобто з початку 1990-х рр. комеморативні практики, присвячені М.І. Костомарову, вийшли за межі суто академічного середовища і стали привертати все більшу увагу масової аудиторії.

Початок 2000-х рр. ознаменувався появою кількох фундаментальних наукових видань, що стали вагомими віхами у процесі всебічного висвітлення творчої спадщини та інтелектуальної біографії М.І. Костомарова. Так, вийшли друком «Енциклопедия жизни и творчества Н. И. Костомарова (1817–1885)» (Київ, Донецьк, 2001 р.) [39] та «Микола Костомаров. Віхи життя і творчості: Енциклопедичний довідник» (Київ, 2005 р.) [30]– ґрунтовні довідкові видання, в яких було систематизовано і викладено основні здобутки і досягнення в галузі костюмарознавства. Було видано «Бібліографічний покажчик творів Миколи Івановича Костомарова» (Київ, 2003 р.) [2], в якому зведено і викладено у хронологічно-

му порядку усі прижиттєві та посмертні видання творів історика і літератора.

На історичному факультеті Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна одна з найбільших і найкращих аудиторій була названа на честь М.І. Костомарова. В ній знаходиться репродукція портрету вченого роботи М.М. Ге, подарована факультету його випускниками, а також розміщено інформаційний стенд, на якому зазначено основні віхи життя та творчості видатного історика. Зазначимо також, що М.І. Костомаров зображений на панно у холі Головного корпусу Каразінського університету у когорті діячів ХІХ – першої половини ХХ ст., які своєю натхненною працею уславили Альма Матер (панно було створене у 2016 р. художницею Н. В. Сухановою).

Отримала своє продовження і традиція проведення спеціалізованих костомарознавчих форумів і видання за їх підсумками наукових збірників. Так, у 1997 р. Рівненським державним інститутом культури було видано збірник «Українська культура в іменах і дослідженнях», присвячений 180-річчю М.І. Костомарова та 150-річчю Ф.К. Вовка [34]. 23 травня 2007 р. у Рівненському державному гуманітарному університеті відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Микола Костомаров у вимірах сучасності» до 190-річчя з дня народження видатного діяча науки і культури. У рамках заходу в Рівненському обласному краєзнавчому музеї працювала виставка «Микола Костомаров – дослідник Волинського краю» [6, с. 217].

У 2002 р. у Чернігові було започатковане проведення щорічних науково-освітніх форумів «Костомарівські читання». Вперше захід відбувся 3 грудня 2002 р. і був присвячений 185-річчю з дня народження М.І. Костомарова. Його співорганізаторами виступили Інститут історії НАН України, Сіверський інститут регіональних досліджень, Чернігівський державний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка (тепер – національний... «Чернігівський колегіум»), Чернігівський обласний музей імені В. В. Тарновського. Відтоді форум став щорічним [10].

У 2007 р. в Україні згідно з Розпорядженням Кабінету Міністрів України [24] відбулася низка акцій до 190-ї річниці від дня народження М.І. Костомарова. 14 травня на історичному факультеті

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна було проведено ювілейний «круглий стіл» [37, с. 459]. 27 травня в Інституті історії НАН України відкрився урочисте засідання Вченої ради. На ньому професор Ю.А. Пінчук виступив з доповіддю «Суспільно-політична діяльність М. Костомарова». 19 червня було організовано Всеукраїнський круглий стіл з нагоди ювілею вченого. Його відкрив директор Інституту історії НАН України, академік В.А. Смолій, який у вступному слові наголосив на винятковій ролі М. Костомарова як історика у реконструкції безперервності українського історичного процесу [6, с. 219].

Учасники «круглого столу» ухвалили звернення до Київської міської державної адміністрації, в якому сформулювали пропозиції щодо увічнення в Києві пам'яті про М.І. Костомарова. Зокрема, було запропоновано встановити меморіальну дошку на стіні центрального корпусу Київського національного університету імені Т. Шевченка; надати ім'я М.І. Костомарова одній зі столичних вулиць або площ; встановити бюст вченого поблизу Міжнародного центру культури і мистецтв, в будівлі якого в ХІХ ст. розміщувався Київський інститут шляхетних дівчат, де викладав М. Костомаров; надати ім'я вченого одній із науково-дослідних установ [6, с. 220].

На сьогоднішній день ці заходи ще не у повній мірі реалізовані. Разом з тим, варто визнати, що ім'я М.І. Костомарова останнім часом все більше входить до публічного простору українських населених пунктів. Так, станом на червень 2017 р. в Україні на його честь названо вулиці у дев'ятнадцяти містах, зокрема: Харків, Дніпро, Львів, Рівне, Чернігів, Ковель (Волинська область), Новоград-Волинський (Житомирська область), Калущ, Коломия (обидва – Івано-Франківська область), Бровари, Васильків, Переяслав-Хмельницький (усі – Київська область), Борислав (Львівська область), Гоща, Дубно (обидва – Рівненська область), Корсунь-Шевченківський, Умань (обидва – Черкаська область), Бахмач, Прилуки, а також селі Дідівці Прилуцького району (усі – Чернігівська область). Більша частина цих урбанонімів була номінована упродовж 2015–2016 рр. у зв'язку з процесом декомунізації.

У 2017 р. у нашій державі на загальнонаціональному рівні відзначається славний ювілей – 200-річчя з дня народження М.І. Косто-

марова [23]. До цієї події кілька років готувалася вся українська громадськість. Ще десять років тому Розпорядженням Кабінету Міністрів України було відзначено необхідність упорядкування і музеєфікації садиби М.І. Костомарова, що знаходиться у с. Дідівці на Чернігівщині [24]. Проект реставрації та оформлення майбутнього музейного комплексу розробив художник-монументаліст, заслужений діяч мистецтв України Б.С. Дедов (випускник Харківського художньо-промислового інституту).

26 червня 2016 р. у музеї відкрилася перша частина експозиції, яка присвячена діяльності Кирило-Мефодіївського братства [33], а 16 травня 2017 р. музей було остаточно уведено до експлуатації. На сьогоднішній день це єдиний в Україні та світі меморіальний музей М.І. Костомарова, де зберігаються пов'язані з ним історичні артефакти здійснюється відповідна просвітницька робота [19]. До речі, тоді ж, 16 травня, у музеї пройшов фестиваль «Костомарівські гостини», у Прилуцькій районній бібліотеці відбулися «Костомарівські вівторки», а в Дідовецькій загальноосвітній школі – «Костомарівські читання» [7].

Упродовж останніх кількох років Каразінський університет подає до Національного банку України свої пропозиції щодо вшанування у нумізматиці видатних вихованців та професорів, відзначення знакових дат в історії навчального закладу. У травні 2017 р. до обігу було уведено монету номіналом 2 гривні з серії «Видатні особистості України» (художник А. Демяненко), приурочену до 200-річчя випускника Харківського університету М. І. Костомарова [40].

Відбулася низка наукових костомарознавчих форумів. 12 травня 2017 р. у Рівненському обласному краєзнавчому музеї відбулося пленарне засідання Всеукраїнської науково-практичної конференції «Микола Костомаров і його епоха: текст і контексти» [32]. 16 травня у приміщенні Інституту історії НАН України відбулася Міжнародна наукова конференція «Микола Костомаров і Україна», співorganizатором якої виступила Національна спілка краєзнавців України. Другий день конференції пройшов у стінах Прилуцької міської центральної бібліотеки імені Л. Забашти (Чернігівська область) [4]. 24 травня у Києві розпочала роботу Міжнародна наукова конференція до Дня слов'янської писемності та

культури, одна з секцій якої була присвячена вивченню наукової спадщини М.І. Костомарова з нагоди його 200-річчя.

Таким чином, меморіальні заходи, які у червні 2017 р. відбулися у стінах Каразінського університету, стали закономірним продовженням традицій, закладених нашими попередниками і підтриманих сучасниками. Традиції збереження пам'яті та популяризації творчого спадку нашого видатного співвітчизника, уродженця Слобожанщини, М.І. Костомарова мають бути продовжені й у майбутньому.

1. *Багалеї О.* Отношение Н. И. Костомарова к г. Харькову и Харьковскому университету / *О. Багалеї* // Русская старина. – 1914. – Т. 160, № 12.
2. *Бібліографічний покажчик творів Миколи Івановича Костомарова / редкол. : Ю. А. Пінчук (відп. ред.) та ін. ; упоряд. : О. Т. Гончар, Г. В. Пасеченко.* – К., 2003.
3. *В. С.* Обговорення у Москві доповіді про М. І. Костомарова / *В. С.* // УІЖ. – 1967. – № 2.
4. Відбулася міжнародна наукова конференція «Микола Костомаров і Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nsku.org.ua/?p=9293>. (Доступ – 07.06.2017 р.)
5. *Гирич І. Б.* Сучасна київська топоніміка як вияв історичної свідомості / *І. Б. Гирич* // Національна та історична пам'ять. – 2013. – Вип. 8.
6. *Гончар О. Т.* Наукові заходи, присвячені 190-річчю від дня народження М. Костомарова / *О. Т. Гончар* // УІЖ. – 2007. – № 4.
7. *Гостини в Костомарова* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cheline.com.ua/news/society/gostini-v-kostomarov-foto-77073> (Доступ – 05.06.2017 р.)
8. *Злупко С. М.* Зв'язки М. І. Костомарова із Західною Україною / *С. М. Злупко* // УІЖ. – 1967. – № 5.
9. *Колесник Є. О.* Бібліотека М. І. Костомарова / *Є. О. Колесник* // УІЖ. – 1967. – № 10.
10. «Костомарівським читанням» –10 років: здобутки та перспективи// Чорноморська минувшина : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 6.

11. Костомаров М. І. Твори : в 2 т. / упоряди. і підгот. текстів Є. С. Шаблійовського та В. С. Бородіна; прим. В. С. Бородіна. – К., 1967.
12. Микола Костомаров і проблеми суспільного та культурного розвитку української нації : наук.-практ. конф., присвячена 175-й річниці з дня народження Миколи Костомарова (Рівне, 13–14 трав. 1992 р.) / редкол. О. А. Галич та ін. – Рівне, 1992.
13. Лауреати Золотої медалі ім. В. І. Вернадського та премій імені видатних діячів України Національної Академії наук України 2017 року / уклад. В. О. Цибань. – К., 2017 р.
14. Маркевич М. І. Постать Миколи Костомарова в історіографічній рефлексії Дмитра Багалія / М. І. Маркевич // Вісник Черкаського університету. – 2013. – Серія : Історичні науки. – № 9 (262).
15. Машкевич С. В. Улицы Киева. Ретропутешествие / С. В. Машкевич. – Х., 2015.
16. Михеева В. В. Николай Иванович Костомаров в Харькове (1833–1844). Начало пути / В. В. Михеева. – Х., 2007.
17. Ошуркевич О. Волинські дороги Костомарова / О. Ошуркевич // Радянська Волинь. – 1991. – 18 черв.
18. Памяти Костомарова // Слобода. – 1992. – 29 апр.
19. Перший у світі музей Миколи Костомарова відкрито! [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ridna.ua/2017/05/pershyj-u-sviti-muzej-mykoly-kostomarov-vidkryto-foto/> (Доступ – 05.06.2017 р.)
20. Пінчук Ю. А. Вибрані студії з костомаровознавства / Ю. А. Пінчук. – К., 2012.
21. Пінчук Ю. А. Микола Іванович Костомаров (1817–1885) / Ю. А. Пінчук. – К., 1992.
22. Поліщук Я. Учитель гімназії Микола Костомаров / Я. Поліщук // Азалія : літ.-краєзн. календар Рівненщини на 1994 р. – Рівне, 1993. – Вип. II.
23. Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2017 році: Постанова Верховної Ради України від 22 груд. 2016 р., № 1807-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 2. – Ст. 3.
24. Про підготовку та відзначення 190-річчя від дня народження М. І. Костомарова: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 лип. 2006 р., № 424-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/424-2006-%D1%80> (Доступ – 03.06.2017 р.)

25. Про присудження Національною Академією наук України премій імені видатних учених України за підсумками конкурсу 2007 р.: Постанова Президії Національної Академії наук України від 6 лют.2008 р., № 33 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nas.gov.ua/legaltexts/DocPublic/P-080206-33-0.pdf>. (Доступ – 03.06.2017 р.)
26. Про присудження Національною Академією наук України премій імені видатних учених України за підсумками конкурсу 2010 р.: Постанова Президії Національної Академії наук України від 16 лют. 2011 р., № 48 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nas.gov.ua/legaltexts/DocPublic/P-110216-48-0.pdf>. (Доступ – 03.06.2017 р.)
27. Про присудження Національною Академією наук України премій імені видатних учених України за підсумками конкурсу 2013 р.: Постанова Президії Національної Академії наук України від 12 лют. 2014 р., № 27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nas.gov.ua/legaltexts/DocPublic/P-140212-27-0.pdf> (Доступ – 03.06.2017 р.)
28. Селиванов А. Ф. Николай Иванович Костомаров. К третьей годовщине дня его кончины, 1885–1888 / А. Ф. Селиванов // Русская старина. – 1888. – Т. 58, № 4.
29. Слов'язнознавство і нові парадигми та напрями соціогуманітарних досліджень : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 24 трав. 2017 р.) / редкол. : О. С. Онищенко [та ін.]. – К., 2017.
30. Смолій В.А. Микола Костомаров. Віхи життя і творчості : Енциклопедичний довідник/ В. А. Смолій, Ю. А. Пінчук, О. В. Ясь ; вступ. ст. і заг. ред. В. А. Смолія. – К., 2005.
31. Сокирко О. Г. Костомарознавство / О. Г. Сокирко // Енциклопедія Сучасної України / ред. кол. : М. Г. Железняк [та ін.]. – К., 2014. – Т. 14.
32. Толстуха Л. Науково-практична конференція до 200-річчя М. Костомарова / Л. Толстуха [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://oblmus.ucoz.ua/blog/naukovo_praktichna_konferencija_do_200_richchja_m_kostomarov/2017-05-14-382. Доступ – 07.06.2017 р.
33. У садибі Костомарова відкрили експозицію музею Кирило-Мефодіївського товариства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2040471-u-sadibi-kostomarova-vidkrili-ekspozicii-muzeu-kirilomefodiivskogo-tovaristva.html>. Доступ – 05.06.2017 р.
34. Українська культура в іменах і дослідженнях : присвяч. 180-річчю М. Костомарова та 150-річчю Ф. Вовка : наук. зап. Рівнен. держ. ін-ту культури. – Вип. 1 : Волинське Полісся в контексті слов'янської культури. – Рівне, 1997.

35. Уманець О. Д. Ювілейне засідання Вченої ради Інституту історії АН УРСР, присвячене 150-річчю з дня народження М. І. Костомарова / О. Д. Уманець // УІЖ. – 1967. – № 7.
36. Харьков: справочник по названиям: 7000 улиц, площадей, скверов, районов / сост. : Е. Н. Дмитриева, Е. В. Дьякова, Н. М. Харченко ; под общ. ред. С. М. Куделко. – Х., 2011.
37. Хроніка подій. 2007 рік // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2008. – № 816. Серія : Історія.
38. Шудрик І. Микола Костомаров про східних слов'ян / І. Шудрик // Слобідський край. – 1997. – 3 черв.
39. Энциклопедия жизни и творчества Н. И. Костомарова (1817–1885) / пред. ред. кол. : В. А. Смолий ; науч. ред. и рук. авт. кол. Ю. А. Пинчук. – К. ; Донецк, 2001.
40. Ювілейна монета на честь Миколи Костомарова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tronkocentr.karazin.ua/yuvilejna-moneta-na-chest-mikoli-kostomarov/> (Доступ – 05.06.2017 р.)

Вовк О. І. Увековечение памяти о Н. И. Костомарове в Харькове и Украине

В статье освещаются мероприятия по увековечению памяти о выдающемся историке, выпускнике Харьковского университета Н.И. Костомарове (1817–1885). Основное внимание сконцентрировано вокруг событий, которые имели место в Украине (и, в частности, в Харькове) на протяжении второй половины XIX – начала XXI вв.

Ключевые слова: *Николай Костомаров, Харьков, Украина, коммеморация.*

Vovk O. I. Perpetuation of Memory About M. I. Kostomarov in Kharkiv and Ukraine

The present paper deals with memorial events dedicated to famous historian, Kharkiv University graduate Mykola Kostomarov (1817–1885). The main focus is on occasions that happened in Ukraine (and in particular in Kharkiv) from the second part of the 19th century to the beginning of the 21st century.

Keywords: *Mykola Kostomarov, Kharkiv, Ukraine, commemoration.*